

וְתִנֶּן קוֹצֵר לְשַׁחַת וּמֵאֲכִיל לְבִהְמָה – והמשנה כתבה כאן שני דינים: א. קוצר שחת שהיא תבואה שלא הביאה שליש שאין בה איסור חדש. ב. מאכיל לבהמה חטים גמורות, שלא קצר אותן בכלי אלא תלש אותן בידיו, ומדין זה מוכח שאפילו חטים גמורות שאסור לאוכלן מדין חדש, מותר ליהנות מהן ולהאכילן לבהמותיו (ע"פ רש"י ותוס', ונחלקו הראשונים האם גם לאדם מותר לאכול שחת או שרק לבהמה מותר, ראה תוס' כאן ובמנחות ע"א, ב ד"ה אלא). ויש מפרשים, שגם תבואה שלא הביאה שליש אסורה משום חדש, והמשנה כתבה רק דין אחד, שמותר לקצור שחת כדי להאכילה לבהמה, כיון שקצירה לשחת אינה נחשבת קצירה, ולהאכיל לבהמה מותר כיון שאין בחדש איסור הנאה (תוס' רבינו פרץ, וכע"ז בתוס' רא"ש, וראה מנחת חינוך מצוה שג אות ו, שלמסקנא יתכן שגם תוס' מודה לכך).

אָמַר רַב שְׁמַעְיָה שְׁאֵי הָתָם דְּאָמַר קָרָא קְצִירָכֶם קְצִירָכֶם שְׁלָכֶם יְהָא, ובירושלמי (ערלה ג, א) תירצו, שחדש אינו אסור בהנאה משום שאינו אסור לעולם אלא עד זמן הקרבת העומר, ואינו חמור כשאר איסורים שאסורים לעולם, וכן חמץ בפסח אסור בהנאה כיון שאיסורו איסור עולם, שחמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה עולמית (ביאור הגר"א שם, וכדעת רבי יהודה להלן כח, א שאיסורו מדאורייתא, וראה עוד אבן האזל חמץ ומצה א, ז).

וְהָרִי שְׂרָצִים דְּרַחֲמָנָא אָמַר שֶׁקֶץ הוּא לֹא יֵאָכַל וְתִנֶּן צִידֵי חֵיָה וְכוּ', והטעם שהגמ' שאלה רק משרצים, ולא מכל המינים הטמאים שנכתבו בתורה לפני שרצים, כיון שבשרצים כתוב 'לא יֵאָכַל', והקושיה היא גם לחזקיה ולא רק לרבי אבהו (פני יהושע, וראה שם שביאר מדוע לא שאלו מעופות שכתוב בהם 'לא יאכלו'), ואף שהמשנה לא מתירה בפירוש למכור שרצים לגוי, אלא רק חיות עופות ודגים טמאים, מכל מקום אם שרצים היו אסורים בהנאה, גם שאר המינים הטמאים היו אסורים בהנאה, כיון שהם נאמרו בפרשה אחת, וה'לא יֵאָכַל' שנאמר בשרצים נאמר על כל הפרשה (ע"פ ראש יוסף).

אִי הָכִי אֶפְּלִי לְכַתְּחָלָה נָמִי, ואין לומר שמדרבנן אסור ליהנות מהם, כיון שהתורה התירה אותם בפירוש בהנאה, ואין כח ביד חכמים לאסור דברים שהתורה התירה בפירוש, אבל אם נאמר 'שלא יֵאָכַל' הוא רק איסור אכילה ולא איסור הנאה [וכמו שהבינה הגמ' בקושיא], הרי אין זה היתר מפורש בהנאה, רק שאין מקור לאסור, ואם כן יתכן שרבנן אסרו ליהנות מהם, ולכן רק לאחר שהגמ' מסיקה שיש דרשה להתירם בהנאה, שואלת הגמ' מדוע לכתחילה אסור ליהנות מהם (רע"ק א, ע"פ ה"ט י"ד ק"ז, א, וכע"ז בתוס' רא"ש ובתוס' רבינו פרץ).

שְׁאֵי הָכָא דְּאָמַר קָרָא יְהִי בְּהִיּוּתָן יְהָ, והטעם שמותר למכור סוסים וחמורים, כיון שהם עומדים רק לעשות בהם מלאכה ואינם עומדים למאכל (תוס'), ומכיון שאיסור ההנאה נלמד משרצים, ושרצים עומדים רק לאכילה ולא למלאכה, אסור רק מינים שעומדים לאכילה ולא למלאכה (רבינו דוד). ומשמע שאיסור זה הוא מדאורייתא (ט"ז י"ד ק"ז, א). ויש שסובר שאיסור זה הוא רק מדרבנן, שחששו שמה יבוא לאכול מהם (ש"ת הרשב"א ג, רכג), והפסוק הוא אסמכתא בעלמא (תרומת הדשן ד, בשם גליון תוס', הובאו דבריו בט"ז שם).

הַנְּטוּעַ לְרִבִּים – שנטע אילן ברשות הרבים לצורך הרבים (רש"י), ואין זה אילן הפקר, אלא אילן שמיועד לרבים, כמו בית הכנסת של רבים (חזו"א ערלה א, טו). ויש מפרשים, שנטע אילן ברשות היחיד לצורך הרבים, אבל אם נטע אילן ברשות הרבים לצורך רבים, מודה רבי יהודה שחייב בערלה (תוס', תוס' רא"ש, וראה פני יהושע).

וְנִטְעָתָם לְיָחִיד מִשְׁמַע לְרִבִּים לֹא מִשְׁמַע, כיון שאין דרך רבים לנטוע, ומה שכתוב 'ונטעתם' בלשון רבים, היינו לכל אחד מכם שנטע (רש"י), וכלל גדול הוא בכל דיני התורה, שנאמרו רק כדרכם ולא נאמרו שלא כדרכם, ומטעם זה אכילה שלא כדרך אינה נחשבת אכילה, לא לגבי אכילת מצוה ולא לגבי אכילת איסור (קובץ שיעורים אות צו).

וְהָרִי תְרוּמָה דְּרַחֲמָנָא אָמַר וְכָל זֶר לֹא יֵאָכַל קִדְשׁ, ואין להוכיח שתְרוּמָה מותרת בהנאה ממה שציווה התורה ליתנה לכהן, אף שהוא מחזיק לו טובה על כך, כיון שכל איסור ההנאה של תְרוּמָה הוא רק בגלל שהיא שייכת לכהן, ולכן את ההנאה הזו ודאי שהתורה לא אסרה, גם אם שאר ההנאות אסורות (מנחת שלמה, ובכך מיישב את קושיית האחייעזר ג, פא, יח, וראה עוד דבר שמואל).

וְתִנֶּן מַעֲרִבִין לְנִזִּיר בֵּינִי וּלְיִשְׂרָאֵל בְּתִרְוּמָה, לפי שהנזיר יכול להישאל על נזירותו, וכן הישראל יכול להישאל על התרומה שתחזור להיות טבל [ויפריש חלק ממנה לתרומה] (רש"י), ומשום כך בתרומה צריך שיערב ביותר משיעור עירוב [שהוא מזון שתי סעודות], כיון שאם ישאל על התרומה, הוא יצטרך להפריש חלק ממנה לתרומה, ויחסר משיעור העירוב (דבר שמואל, וכע"ז בה"ר עק"א). ויש מפרשים, שהטעם שמערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה, משום שדי בכך שהסעודה ראויה לאחרים, ואין צורך דוקא בסעודה שראויה לו (תוס'; רש"י עירובין כו, ב ד"ה ביין, וראה מהרש"א ורע"ק א שתמהו על סתירת דברי רש"י).

וראית הגמ' מעירוב, היא רק למאן דאמר שמערבים לדבר הרשות, כיון שלמאן דאמר שמערבים רק לדבר מצוה, מותר לערב באיסורי הנאה, כיון ש'מצוות לאו ליהנות ניתנו' (תוס'), ויש שפירש, שגם למאן דאמר שמערבין רק לדבר מצוה אינו יכול לערב באיסורי הנאה, כיון שאין בעלות באיסורי הנאה, ואינו יכול לערב בסעודה שאינה שלו (בית הלוי א מה, ב בדעת רש"י; אחיעזר ג, פא יז, וראה קצות החושן תו, ב, שדן האם יש בעלות על איסורי הנאה).

וְהָרִי נִזִּיר וְכוּ', ואף שבמשנה בעירובין נכתב דין נזיר לפני דין תרומה, מכל מקום הקדימה הגמ' כאן לשאל מותרות, כיון שהיא כתובה בתורה לפני נזיר (חתם סופר).

נִזְרוּ שְׁלוֹ יְהָא, והטעם שלא שאלו מה חזקיה דורש מפסוק זה [כמו ששאלו בתרומה], כיון שדרשה זו אינה חזקה כל כך, שכן פסוק זה לא נאמר בדיני שתיית יין של נזיר (רבינו דוד; ח"י הר"ן). ויש שגורסים כאן, שלפי חזקיה לומדים מפסוק זה שנזיר מגלח רק על קרבנות שהפריש בעצמו לנזירותו, ואינו מגלח על קרבנות שהפריש אביו לנזירותו ומת (תוס'; תוס' הרשב"א משאנץ).

וְהָרִי חֲדָשׁ דְּרַחֲמָנָא אָמַר וְכוּ' – שכל התבואה שנשרשה לאחר ט"ז בניסן בשנה הקודמת, אסורה באכילה עד הקרבת העומר, וכן אסור לקצור תבואה חדשה לפני קצירת השעורים לקרבן העומר, שנאמר (ויקרא כג, י) 'ראשית קצירכם' (ע"פ רש"י, ראה משנה מנחות ע, א).